

УДК 657.3:004

Зеновій ЗАДОРЖНИЙ

ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ В УКРАЇНІ: ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Систематизовано діючу нормативно-правову базу, що регламентує діяльність підприємств електронної комерції та ведення ними бухгалтерського обліку з метою визначення напрямів її подальшого удосконалення. У ході дослідження використано методи систематизації та узагальнення під час розгляду низки нормативно-правових актів, що регламентують діяльність підприємств електронної комерції в Україні. Встановлено основні напрями удосконалення системи нормативно-правового регулювання діяльності підприємств, що працюють у галузі електронної комерції. Досліджено функціонування діяльності підприємств електронної комерції та постановки бухгалтерського обліку за наступними рівнями: 1 рівень – Конституція України та Кодекси Законів; 2 рівень – Закони України; 3 рівень – підзаконні нормативно-правові акти. Проведено аналіз законодавчих та нормативних актів з питань електронної комерції на кожному із трьох названих рівнів. Запропоновано внести зміни та доповнення до окремих нормативно-правових актів з метою ліквідації застарілих понять та узгодження між собою. Доведено, що одним із основних напрямів вдосконалення електронної комерції в Україні є гармонізація чинного законодавства у сфері електронної комерції із вимогами Європейського законодавства та міжнародними стандартами. Предметом дослідження є нормативно-правове регулювання електронної комерції в Україні.

Ключові слова: бухгалтерський облік, електронна комерція, нормативно-правове регулювання.

JEL: M41

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Взаємодія між суб'єктами господарювання постійно змінюється у зв'язку зі змінами, пов'язаними із розвитком економічних та суспільних явищ. Починаючи з кінця ХХ століття, визначальним чинником, що змінив тип взаємовідносин в економіці та суспільстві, стало виникнення та розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мережі Інтернет. Економічні взаємовідносини між суб'єктами господарювання, що здійснюються із використанням веб-простору, стосуються підприємств, що працюють як у реальному світі, так і у електронному середовищі. Поступово межі між такими підприємствами будуть стиратися, і як результат більшість бізнес-процесів будуть перенесені у віртуальний простір. Досліджуючи особливості господарської діяльності та ведення бухгалтерського обліку на підприємствах, що працюють в електронному середовищі, можна зустрітися із

© Зеновій Задорожний, 2017.

проблемою неврегульованості значної кількості аспектів господарювання підприємств зазначеної галузі. Виникнення цієї проблеми, на наш погляд, пов'язано, перш за все, із "надстрімкими" темпами розвитку підприємств віртуального бізнесу та великою кількістю напрямів діяльності, які можуть бути перенесені в електронне середовище. По суті, законодавчі органи не встигають вчасно приймати нормативно-правові акти відповідно до запитів підприємств електронного бізнесу, а також узгоджувати існуючі регламенти із вимогами нових видів бізнесу, що ведуться із використанням мережі Інтернет. Електронна комерція в Україні є найбільш врегульованим на законодавчому рівні видом бізнесу, що здійснюється в електронному середовищі. Нормативно-правовим актом, що визначає організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції в Україні, встановлює порядок вчинення електронних правочинів із застосуванням інформаційно-телекомунікаційних систем та визначає права і обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції, є Закон України "Про електронну комерцію" № 675-VIII від 03.09.2015 р. Незважаючи на високу оцінку зазначеного нормативного акту серед представників онлайн-бізнесу, він не зміг охопити усі аспекти електронної комерції, що потребували регламентації до його прийняття та має бути доповнений іншими нормативно-правовими актами, необхідними для розвитку та успішного функціонування електронної комерції в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання поданої проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Розглядаючи облікову систему як інформаційну базу системи управління на підприємствах електронної комерції та електронного бізнесу, вітчизняні вчені у своїх дослідженнях звертали увагу на різні аспекти побудови бухгалтерського обліку. Зокрема, М. О. Гончарук досліджує особливості нормативно-правового регулювання критеріїв визнання Інтернет-магазину як нематеріального активу, порядок оцінки веб-сайту Інтернет-магазину, формування його вартості та облікове відображення операцій зі створення Інтернет-магазину як форми електронної комерції [1]. Особливостям бухгалтерського обліку на підприємствах електронної комерції присвячена монографія А. С. Крутової [2]. Проблемні аспекти діяльності підприємств електронної комерції та їх вплив на відображення господарських операцій в обліку висвітлено у праці І. Б. Плотніченко [3]. Особливості функціонування підприємств електронного бізнесу та їх вплив на побудову системи бухгалтерського обліку досліджує М. О. Любимов [4]. Проблеми формування облікової політики підприємств електронного бізнесу в Україні визначено у дослідженнях Л. В. Чижевської та В. А. Кулик [5]. У всіх зазначених публікаціях вчені вказують на недосконалість чинної нормативно-правової бази щодо регламентації господарської діяльності у галузі електронної комерції та ведення бухгалтерського обліку на підприємствах цієї галузі.

Формування цілей статті. Завданням дослідження є узагальнення та систематизація діючої нормативно-правової бази, що регламентує діяльність підприємств електронної комерції та ведення ними бухгалтерського обліку з метою визначення напрямів її подальшого удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Окремі недоліки нормативно-правового регулювання господарської діяльності підприємств, що працюють у галузі електронної комерції в Україні, та нормативної регламентації економічної діяльності, зокрема, частково пов'язані із

кодифікованою системою правотворчості, що використовується в Україні. Враховуючи, що ринок електронної комерції працює у глобальному масштабі, а дієве нормативно-правове регулювання діяльності в електронному середовищі у межах окремої країни є суттєвою конкурентною перевагою для підприємств електронної комерції, необхідно визнати, що англо-саксонська система прецедентного права у даному випадку є більш пристосованою до перманентних змін бізнес-процесів, ніж система кодифікованого права. Проте про зміну системи законотворчої діяльності в Україні у даному контексті говорити недоцільно, оскільки недоліки такого переходу можуть бути більш вагомими, ніж переваги. У той же час вартим уваги, на наш погляд, є включення у законотворчий процес щодо зазначеної сфери економічної діяльності, організацій, сформованих із представників підприємств, що працюють у галузі електронної комерції, а також представників громадськості для ініціювання розробки законопроектів на запити електронного бізнесу та суспільства.

Дослідження нормативно-правового регулювання діяльності підприємств електронної комерції та постановки бухгалтерського обліку на них у межах даного дослідження здійснюється за наступними рівнями:

- 1) I рівень – Конституція України та кодекси законів;
- 2) II рівень – закони України;
- 3) III рівень – рівень підзаконних нормативно-правових актів.

У межах другого та третього рівнів нормативно-правові акти згруповано за наступними аспектами: 1) організація діяльності; 2) розрахунки між суб'єктами господарювання та кінцевими споживачами; 3) бухгалтерський облік та звітність.

На першому рівні Конституцією України (ст. 42) визначено право кожного на здійснення підприємницької діяльності, що не заборонено чинним законодавством. Підприємницька діяльність здійснюється на умовах конкуренції, яка знаходиться під захистом держави. Крім захисту інтересів підприємців, держава забезпечує захист прав споживачів, здійснює контроль за якістю і безпекою продукції та усіх видів послуг і робіт.

Різні аспекти діяльності підприємств електронної комерції врегульовано окремими нормами, викладеними у кодексах законів. Зокрема, Господарським Кодексом України № 436-IV від 16.01.2003 р. визначено порядок взаємодії між підприємцями та споживачами, що виникають в електронній комерції. Положеннями Податкового Кодексу України № 2755-VI від 02.12.2010 р. закріплено вимоги до оподаткування підприємств електронної комерції та встановлено певні обмеження щодо застосування спрощеної системи оподаткування. Цивільний Кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. визначає основні засади організації діяльності Інтернет-магазинів на підставі ототожнення їх діяльності із діяльністю торговельних підприємств, що здійснюють торгівлю за зразками. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2010 р. визначає види злочинів, що можуть бути здійснені в онлайн-середовищі та відповідальність за їх скоєння.

На другому рівні нормативно-правового регулювання діяльності підприємств електронної комерції та постановки облікової роботи на них, нормативно-правові акти згруповано у три наступні групи.

Перша група нормативно-правових актів пов'язана із організацією діяльності підприємств електронної комерції в Україні та включає: Закон України "Про електронну комерцію" № 675-VIII від 30.09.2015 р.; Закон України № 755-IV від 15.05.2003 р. "Про

державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань”; Закон України № 222-VIII від 02.03.2015 р. “Про ліцензування видів господарської діяльності”; Закон України № 1280-IV від 18.11.2003 р. “Про телекомунікації”; Закон України “Про охорону прав на знаки”; Закон України № 270/96-ВР від 03.07.96 р. “Про рекламу”; Закон України “Про захист прав споживачів” № 1023-XII від 12.05.1991 р.; Закон України “Про захист персональних даних” № 2297-VI від 01.06.2010 р.; Закон України № 851 -IV від 22.05.2003 р. “Про електронні документи та електронний документообіг”; Закон України № 852-IV від 22.05.2003 р. “Про електронний цифровий підпис”.

Друга група нормативно-правових актів регламентує особливості проведення розрахункових операцій підприємствами електронної торгівлі та включає: Закон України № 265/95-ВР від 06.07.95 р. “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг”; Закон України № 2346-III від 05.04.2001 р. “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”; Закон України № 2664-III від 12.07.2001 р. “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”.

До третьої групи відноситься Закон України № 996-XIV від 16.07.99 р. “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”.

Досліджуючи нормативно-правові акти, що відносяться до другого рівня законодавчого регулювання діяльності підприємств електронної комерції, варто наголосити на важливості значення Закону України “Про електронну комерцію” № 675-VIII від 30.09.2015 р., оскільки саме цим нормативно-правовим актом було закріплено електронну комерцію як галузь економіки та визначеної її особливості.

Перевагою Закону України “Про електронну комерцію” є визначення переліку суб’єктів господарювання, що приймають участь у господарській діяльності у сфері електронної комерції, який включає суб’єктів електронної комерції (продавці, постачальники, виконавці та покупці, замовники, споживачі), постачальників послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, органи державної влади та органи місцевого самоврядування в частині виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування.

Деталізація вимог до діяльності суб’єктів господарювання, що працюють у сфері електронної комерції, спрямована на підвищення якості задоволеності споживачів товарами та послугами, що придбаваються у віртуальному просторі та спрощення взаємодії між продавцем та кінцевим споживачем. Зокрема, суб’єкти господарювання, що реалізують товари та послуги із використанням мережі Інтернет, зобов’язуються:

- надавати потенційним споживачам товарів та послуг інформацію, що ідентифікує підприємство електронної комерції як суб’єкт господарювання, що має право на здійснення господарської діяльності;
- вживати всі необхідні заходи для зберігання персональної інформації споживачів та недопущення її несанкціонованого поширення;
- більш виважено підходити до змісту електронних договорів (передбачати у них істотні вимоги) та способів їх розповсюдження серед потенційних споживачів;
- вимагати від потенційного покупця належним чином оформлені документи, що підтверджують згоду на отримання товарів (надання послуг);
- надсилати споживачеві документи, що підтверджують виконання договору у межах здійснення господарської діяльності в електронному середовищі;

– зберігати електронні документи (повідомлення), програмні, апаратно-програмні, апаратні або інші засоби для зберігання електронних документів не менше трьох років.

Підходи до здійснення господарської діяльності у сфері електронної комерції, наведені у Законі України “Про електронну комерцію”, відповідають загальноприйнятим європейським стандартам у галузі ведення підприємницької діяльності в онлайн-середовищі. Головним орієнтиром при розробці основних положень закону була Директива №2000/31/ЄС “Про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема, електронної комерції на внутрішньому ринку” від 08.06.2000 р. Прийняття цього закону спрямоване на підтримку розвитку електронної комерції в Україні та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств електронної комерції у міжнародному масштабі. Незважаючи на значні переваги вказаного закону, існують певні моменти, що потребують доопрацювання. Зокрема, наведене в законі поняття електронного правочину, на думку О. Татарова, носить малоінформативний зміст, оскільки не містить ідентифікуючих ознак конкретного правочину. Це поняття може бути застосовано до будь-якого правочину, процес вчинення якого був пов’язаний з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Також суперечливим, із юридичної точки зору, може бути використання електронних договорів у суді у якості судових доказів у разі виникнення господарських спорів між суб’єктами господарювання [6]. Перевізнак Г. зазначає, що “...закон є дещо загальним, йому бракує конкретики. І дійсно багато статей закону можна трактувати двозначно. Закон частково вирішує проблеми шахрайства чи контрафакту, оскільки прирівнюють оферти в інтернеті до процедури купівлі-продажу в звичайних магазинах, тому тепер є певний бар’єр для шахраїв. Закон повністю не вирішує проблем, але певні зрушення і досягнення вже є” [7].

Основним законодавчим актом, що регламентує особливості здійснення готівкових розрахунків підприємствами, що працюють у галузі електронної комерції, є Закон України № 265/95-ВР від 06.07.95 р. “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг”. Згідно з зазначеним нормативно-правовим актом, “суб’єкти господарювання, які здійснюють розрахункові операції в готівковій та безготівковій формі, зобов’язані видавати особі, яка отримує або повертає товар, отримує послугу або відмовляється від неї, включаючи ті, замовлення або оплата яких здійснюється з використанням мережі Інтернет, при отриманні товарів (послуг) в обов’язковому порядку розрахунковий документ встановленої форми на повну суму проведеної операції” [8]. Враховуючи, що значна частина господарських операцій у галузі електронної комерції відбувається на умовах післяоплати, онлайн-магазини повинні додатково включати у вартість товарів та послуг вартість доставки касового чеку до кінцевого споживача. Такий підхід є незручним та економічно недоцільним при продажу товарів чи послуг, що мають невелику вартість, де вартість доставки касового чеку до кінцевого споживача може стати причиною його відмови від укладання правочину.

На третьому рівні нормативно-правового регулювання діяльності підприємств, що працюють в електронному середовищі та ведення бухгалтерського обліку, нормативні акти згруповано наступним чином.

Перша група нормативно-правових актів деталізує окремі аспекти ведення господарської діяльності у галузі електронної комерції. До них відносяться: Порядок

провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, затверджений постановою Кабінету міністрів України № 833 від 15.06.2006 р.; Правила продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями, затверджені наказом Мінекономіки № 103 від 19.04.2007 р.; Правила роздрібною торгівлі непродовольчими товарами, затверджені наказом Мінекономіки України № 104 від 19.04.2007 р.; Правила роздрібною торгівлі продовольчими товарами, затверджені наказом Мінекономіки України № 185 від 11.07.2003 р.; Правила роздрібною торгівлі ювелірними виробами та іншими виробами з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння, затверджені постановою Кабінету міністрів України № 460 від 25.03.99 р.; Рекомендації щодо організації продажу товарів за зразками, затверджені наказом Мінекономіки України № 152 від 20.07.2000 р.; Національний класифікатор України ДК 009:2010 "Класифікація видів економічної діяльності", затверджений наказом Держспоживстандарту України № 457 від 11.10.2010 р.; Методологічні основи та пояснення до позицій національного класифікатора ДК 009:2010 "Класифікація видів економічної діяльності", затверджені наказом Держкомстату № 396 від 23.12.2011 р.; Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. (ратифікована Україною 07.09.2005 р.).

До другої групи нормативно-правових актів, що регламентують окремі аспекти розрахункових операцій суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність із використанням мережі Інтернет, належать: Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління НБУ № 637 від 15.12.2004 р.; Положення про форму та зміст розрахункових документів, затверджене наказом Мінфіну України № 13 від 21.01.2016 р..

Третя група нормативно-правових актів, що регламентують особливості ведення обліку та складання звітності у галузі електронної комерції, деталізують положення Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та включають: Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку; Міжнародні стандарти фінансової звітності; План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкцію щодо застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, затверджену наказом Мінфіну України № 291 від 30.11.99 р..

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити такі висновки:

1. Наведена класифікація нормативно-правових актів, на підставі яких здійснюється регламентація діяльності підприємств електронної комерції та постановки облікової роботи на них, дозволяє зрозуміти значні масштаби інформації, що мають бути вивчені та враховані потенційними власниками Інтернет-бізнесу при його створенні.

2. Наведені нормативно-правові акти були прийняті у різні періоди та не висвітлюють у повному обсязі необхідні підходи та правила, на підставі яких повинна регламентуватися електронна комерція. Значна частина нормативно-правових актів містить застарілі поняття, в окремих випадках норми чинного законодавства різних нормативно-правових актів не узгоджуються. Усунення визначених недоліків чинного законодавства у сфері електронної комерції сприятиме більш успішному функціонуванню підприємств, що працюють в електронному середовищі та підвищить їх конкурентні переваги у глобальному масштабі.

3. Перспективними напрямками подальших досліджень з питань обліку електронної комерції є гармонізація чинного законодавства у сфері електронної комерції із вимогами європейського законодавства, а також міжнародними стандартами.

Література

1. Гончарук М. О. Електронна комерція як форма бізнесу: обліковий аспект / М. О. Гончарук. // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 3(61). – С. 29–31.
2. Крутова А. С. Облік в системі електронної комерції: моногр. / А. С. Крутова. – Х., 2010. – 395 с.
3. Плотніченко І. Б. Застосування поняття “електронна комерція” при побудові системи бухгалтерського обліку / І. Б. Плотніченко // Культура народів Причорномор’я. – 2013. – № 256. – С. 170–174.
4. Кулик В. А. Вплив е-бізнесу на розвиток системи бухгалтерського обліку / В. А. Кулик, М. О. Любимов. // Бухгалтерський облік і аудит. – 2016. – № 4. – С. 33–38.
5. Чижевська Л. В. Проблеми формування облікової політики підприємств електронного бізнесу в Україні / Л. В. Чижевська, В. А. Кулик. // Науковий вісник ПУЕТ. – 2015. – № 3. – С. 171-178.
6. Татаров О. Закон “Про електронну комерцію”: сподівання та реалії [Електронний ресурс] / О. Татаров. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/otatarov/article/19348.aspx>.
7. Е-комерція в законі та в житті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://internetua.com/e-komerciya-v-zakoni-ta-v-zgytti>.
8. Нюанси застосування РРО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kh.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/226189.html>.

References

1. Honcharuk M. O. Elektronna komertsiiia yak forma biznesu: oblikovyi aspekt [Electronic commerce as a form of business: an accounting aspect]. Visnyk ZhDTU – Bulletin of Zhytomyr State Technological University, 2012, No. 3(61), pp. 29-31 [in Ukrainian].
2. Krutova A. S. Oblik v systemi elektronnoi komertsii: monohrafiia [Accounting in e-commerce: monograph]. Kharkiv, 2010, 395 p., [in Ukrainian].
3. Plotnichenko I. B. Zastosuvannia poniattia “elektronna komertsiiia” pry pobudovi systemy bukhhalterskoho obliku [Applying the term “electronic commerce” to introducing a system of accounting]. Kultura narodov Prychernomorja – The Culture of the Black Sea Littoral’s Folks, 2013, No. 256, pp. 170-174 [in Ukrainian].
4. Kulyk V. A., Liubymov M. O. Vplyv e-biznesu na rozvytok systemy bukhhalterskoho obliku [The impact of e-business on the development of accounting]. Bukhhalterskyi oblik i audit – Accounting and Auditing, 2016, No. 4, pp. 33-38 [in Ukrainian].
5. Chyzevska L. V., Kulyk V. A. Problemy formuvannia oblikovoi polityky pidprijemstv elektronnoho biznesu v Ukraini [Challenges of developing accounting policies on e-business in Ukraine]. Naukovyi visnyk PUET – Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade, 2015, No. 3, pp. 171-178 [in Ukrainian].

З. Задорожний

Електронна комерція в Україні ...

---

6. Tatarov O. Zakon «Pro elektronnu komertsiiu»: spodivannia ta realii [Law “On electronic commerce”: expectations and reality], from <http://blog.liga.net/user/otatarov/article/19348.aspx> [in Ukrainian].
7. E-komertsiiia v zakoni ta v zhytti [E-commerce in law and in life], from <http://internetua.com/e-komerciya-v-zakoni-ta-v-zgytti> [in Ukrainian].
8. Niuansy zastosuvannia RRO [Nuances of applying payment transactions recorders], from <http://kh.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/226189.html> [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 23 грудня 2016 р.